

arkivrapport

Fornlämning Trosa-Vagnhärad 683, Södra Husby 5:36, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning.

Lars Norberg

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har mellan 2018-04-09 och 2018-04-12 utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämning Trosa-Vagnhärad 683 (objekt 1), en förhistorisk boplatz belägen inom Södra Husby 5:36. Förundersökningen genomfördes eftersom Trosa kommun avser att upprätta en detaljplan inom den berörda fastigheten. Området, som utgör en del av den så kallade Mölnaängen, är beläget i de västra delarna av Vagnhärad, söder om Trosaån. Den närmast flacka ytan används som jordbruksmark och är belägen cirka 11 meter över havet. Sydost om förundersökningsområdet finns ett bergsparti med registrerade fornlämningar i form av ett krönliggande röse och ett par stensättningar (Trosa-Vagnhärad 85:1, 86:1 & 148:1).

Boplatsen bestod av en härdgrop och två härdar. I en av härdarna påträffades även två keramikskärivor. Samtliga anläggningar har tidigare skadats vid plöjning och i ploggången noterades spridda förekomster av skärvig/skörbränd sten. Eftersom fornlämningen visade sig vara av begränsad omfattning beslutade länsstyrelsen att påträffade anläggningar skulle undersökas, dokumenteras och tas bort inom ramen för förundersökningen.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-863-2018) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämning Trosa-Vagnhärad 683 (objekt 1), en förhistorisk boplatz belägen inom Södra Husby 5:36, Trosa-Vagnhärad socken, Trosa kommun i Södermanlands län (bilaga 1 & 2). Fältarbetet genomfördes mellan 2018-04-09 och 2018-04-12. Den arkeologiska förundersökningen utfördes med anledning av att Trosa kommun avser att upprätta en detaljplan inom den berörda fastigheten. Området uppgick till en yta om drygt 2700 m².

Området, som utgör en del av den så kallade Mölnaängen, var beläget inom de västra delarna av Vagnhärad, söder om Trosaån. Den mer eller mindre flacka ytan används som jordbruksmark och är belägen cirka 11 meter över havet. Sydost om boplatsen finns ett bergsparti med registrerade fornlämningar i form av ett krönliggande röse och ett par stensättningar (Trosa-Vagnhärad 85:1, 86:1 & 148:1).

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg. I fält deltog även Ingeborg Svensson. Båda är verksamma som arkeologer på Sörmlands Arkeologi AB.

Syfte & målsättning

Syftet med förundersökningen var att inom området fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, tidsställning, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet med hjälp av ett vetenskapligt arbetssätt. Resultatet från förundersökningen ska också fungera som ett underlag för länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet samt utgöra ett underlag för kommunens planering.

Genomförande

I syfte att bedöma fornlämningens utbredning, omfattning och sammansättning öppnades tre sökschakt med hjälp av grävmaskin inom och i anslutning till fornlämningen (bilaga 3). Schaktade ytor och påträffade anläggningar rensades därefter för hand. Eftersom boplatsen visade sig vara av begränsad omfattning beslutade länsstyrelsen att påträffade anläggningar skulle undersökas, dokumenteras och tas bort inom ramen för förundersökningen (fält-samråd 180410).

I syfte att karaktärisera fornlämningen undersöktes samtliga anläggningar till sin helhet för hand (A1-A4). Schakt och anläggningar dokumenterades med RTK-GPS och beskrevs i text. Ytor, schakt, och anläggningar fotograferades även med digitalkamera (bilaga 8). Två föremål i form av keramikkeramikskärvor samlades in. För att datera boplatsen tillvaratogs prover för vedarts- och ¹⁴C-analys (bilaga 6 & 7). Efter avslutat fältarbete lades öppnade ytor igen. De undersökta ytorna uppgick sammanlagt till drygt 491 m².

Resultat

Områdesbeskrivning

Platsen där Trosa-Vagnhärad 683 (objekt 1) var belägen utgjordes av en flack, knappt märkbar nordvästvärd förhöjning belägen i åkermark. Strax söder om det aktuella området finns en åkerväg och söder därom löper järnvägen mellan Vagnhärad och Nyköping. Sammantaget påträffades fyra anläggningar i form av en härdgrop, två härdar och en mörkfärgning (A1-A4). Den sistnämnda utgick dock efter undersökning. I en av härdarna påträffades ett par keramikfragment (F1 & F2). Härdanläggningarna, som var nedgrävda i lera, var överplöjda och i ploggången noterades spridda förekomster av skärvig/skörbränd sten.

Anr	Typ	Status	Anmärkning	Datering
1	Härdgrop	Undersökt & borttagen		350-50 BC
2	Härd	Undersökt & borttagen	Keramik (F1 & F2)	360-110 BC
3	Mörkfärgning	Undersökt & borttagen	Utgår	-
4	Härd	Undersökt & borttagen		360-90 BC

Figur 1. Tabell över påträffade anläggningar.

Anläggningsbeskrivningar

A1, Härdgrop, ca 1,50 x 1,50 m stor (N-S) och 0,05-0,15 m djup
Belägenhet: N (x) 642564,57 E (y) 6535727,00 z11,64
Status: Undersökt & borttagen

Inom schakt 1 framtoogs den tidigare påträffade A1. Anläggningen, som var cirka 1,50 meter i diameter och 0,05-0,15 meter djup, hade en rundad form i plan och en flack något skålad botten. Innehållet bestod av brungrå lera med ställvisa sotfläckar samt spridda kolbitar och mot botten röd sandblandad lera. Utöver det bestod innehållet av rikliga mängder rundad, skärvig och skörbränd sten, cirka 0,05-0,20 meter stora. Mot kanterna syntes ställvis rödbränd lera. Anläggningen tolkades som resterna av en härdgrop. Nedgrävd i grågul lera (undergrund).

Datering på kol från al (Prov nr 1, Lab nr Ua-59137, 2123±31 BP, 350-50 BC (95.4%), kalibrerad ålder 2 sigma (bilaga 7).

A2, Härd ca 1,60 x 0,95 m stor (NO-SV) och 0,10-0,20 m djup
 Belägenhet: N (x) 642583,24 E (y) 6535743,95 z11,56538
 Status: Undersökt & borttagen

I schakt 2 framtogs den tidigare påträffade härden A2. Anläggningen, som var cirka 1,60 x 0,95 meter stor (NO-SV) och 0,10-0,20 meter djup, hade en oval form i plan och en närmast plan något skålförmad botten. Fyllningen bestod av svartbrun sotig lera med ställvisa förekomster av bränd lera samt rikliga mängder, skärvig och skörbränd sten, cirka 0,05-0,20 meter stora.

Ytligt i härden påträffades två keramikfragment tillverkade av ett poröst rödbrunt gods bränt i låg temperatur. Keramiken var magrad med kvartskorn, samt hade en struken utsida (F1 & F2). Anläggningen var nedgrävd i grågul lera (undergrund).

Datering på kol från asp (Prov nr 2, Lab nr Ua-59138, 2169±36 BP, 360-110 BC (95.4%), kalibrerad ålder 2 sigma (bilaga 7).

A3, Mörkfärgning ca 1,30 x 0,80 m stor (NO-SV) och 0,01-0,02 m djup
 Belägenhet: N (x) 642583,234 E (y) 6535741,56 z11,60
 Status: Utgår

Drygt en meter söder om A2 undersöktes den tidigare påträffade A3. Anläggningen bedömdes vid utredningen som en möjlig nedgrävning, cirka 1,30 x 0,80 meter stor (NO-SV). Anläggningen syntes som en oval något diffus mörkfärgning med en fyllning av gråbrun lera. Vid förundersökningen konstaterades det att anläggningen endast utgjordes av en ytlig mörkfärgning utan tydlig begränsning varvid den avfärdades som en naturlig svacka (utgår).

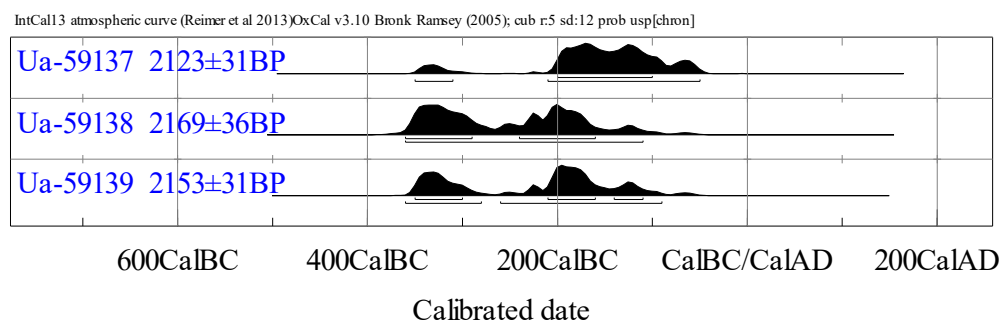
A4, Härd ca 0,95 x 0,80 m stor (N-S) och 0,05 m djup.
 Belägenhet: N (x) 642560,99 E (y) 6535726,62 z11,56
 Status: Undersökt & borttagen

Knappt två meter väster om A1 påträffades resterna av en härd, A4. Anläggningen, som var cirka 0,95 x 0,80 meter stor (N-S) och 0,05 meter djup, hade en oregelbunden form i plan och en flack botten. Fyllningen bestod av brunsvart lera, rikliga mängder sot och kol sparsamma mängder skärvig och skörbränd sten, cirka 0,05-0,15 meter stora. Nedgrävd i grågul lera (undergrund).

Datering på kol från al (Prov nr 3, Lab nr Ua-59139, 2153±31 BP, 360-90 BC (95.4%), kalibrerad ålder 2 sigma (bilaga 7).

Fnr	Sakord	Anr	Antal	Vikt (g)	Storlek (mm)	Anmärkning	N	E	Z
F1	Keramik	A2	1	7,18	35 x 15 x 8	Förhistorisk	6535743,95	642583,24	z11,57
F2	Keramik	A2	1	8,68	40 x 15 x 8	Förhistorisk	6535743,95	642583,24	z11,57

Figur 2. Fyndregister.

Figur 3. Multiplot över ¹⁴C-daterade anläggningar (bilaga 7).

Utvärdering

Angående *utbredning* och *omfattning* bedöms boplatsen som *undersökt och borttagen inom* det aktuella planområdet. Det är oklart om de påträffade anläggningarna ska ses som spår av tillfälliga aktiviteter i området. Alternativt kan härdarna utgöra utkanten av ett boplatssområde som haft sin utbredning åt sydost, mot högre liggande delar i anslutning till det intilliggande bergspartiet. Här löper idag stambanan mellan Nyköping och Vagnhärad med en uppbyggd banvall och ett djupt dike, varför inget sannolikt återstår av utbredning av boplatsen i den riktningen.

Vad gäller *karaktär, sammansättning, komplexitet* och *tidsställning* finns paralleller som talar för att Trosa-Vagnhärad 683 dock ska ses som spåren av ett tillfälligt besök. Härdar utan relation till en fast bebyggelse är relativt vanligt förekommande under århundradena kring år noll (jfr. Norberg 2004, s. 42 & 2015, s. 21f). I anslutning till gravmiljöer har enstaka härdanläggningar tolkats i rituella termer (Thörn 1996), men även som gränsmarkörer för inägomark (Eriksson 1998, s. 228f). Företeelsen kan även ses som ett tecken på en påtaglig rörlighet i landskapet under framförallt förromersk järnålder (Svensson & Gustafsson 2004). Spridda härdar har också satts i samband med odling och nykolonisation (Ericsson 2000).

Vad gäller bevarandegrad var samtliga härdar av relativt ringa djup och skadade genom plöjning, något som förklarar förekomsten av skärvig och skörbränd sten i ploggången. Utöver påträffade anläggningar framkom inget av arkeologiskt intresse.

Figur 4. Keramikskärvor från härden, A2 (F1 & F2). Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med utredningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med utredningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000.
Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från FMIS (180127) och formläming Trosa-Vagnhärad 683 utmarkerad. Skala 1:600.
Bilaga 4. Planritning över schakt 1 med påträffade anläggning (A1 & A4). Skala 1:100.
Bilaga 5. Planritning över schakt 3 med påträffade anläggningar (A2 & A3). Skala 1:100.
Bilaga 6. Vedartsanalys
Bilaga 7. ¹⁴C-analys
Bilaga 8. Fotodokumentation

Referenser

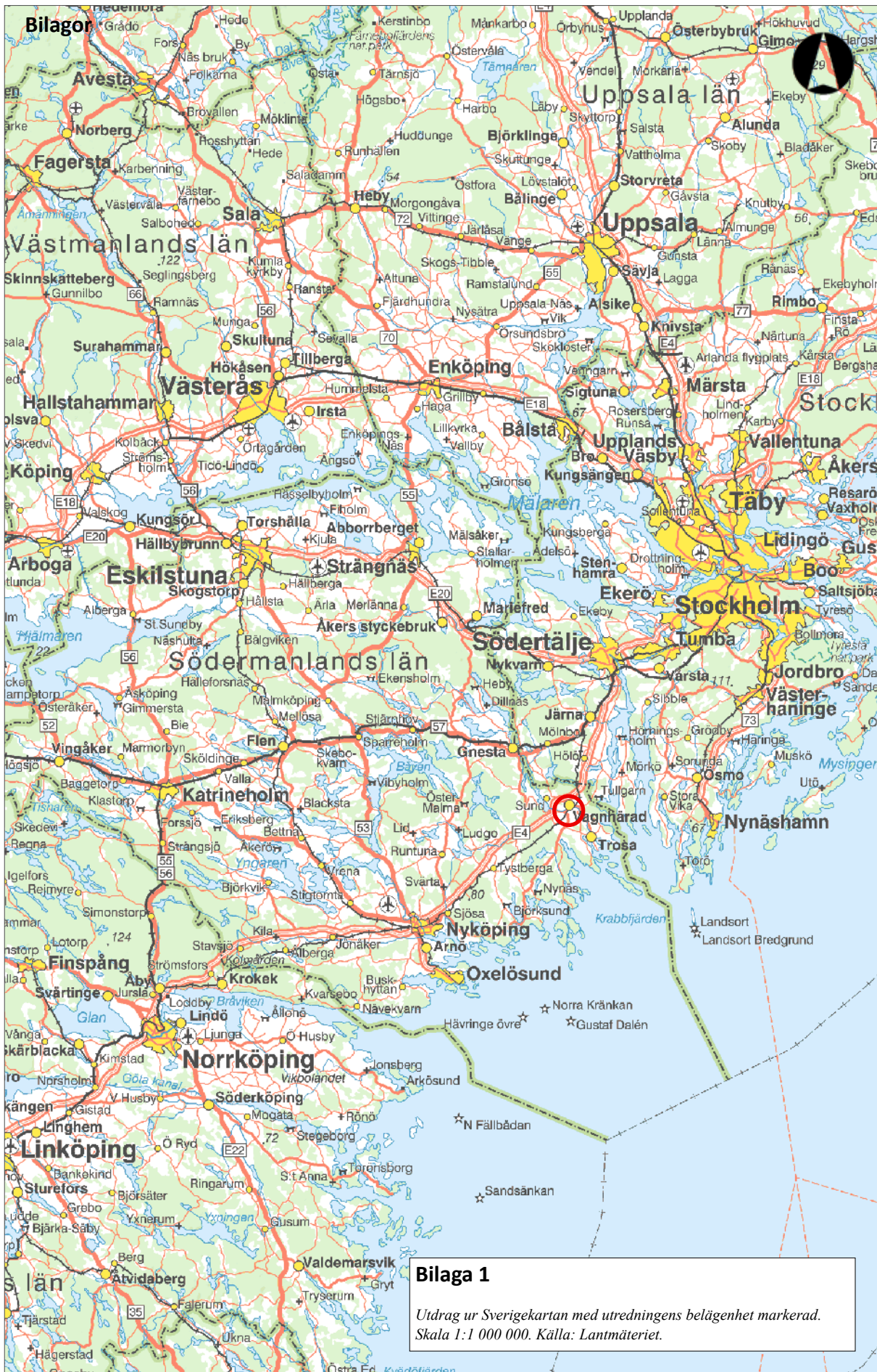
- Ericsson, Alf. 2000. *Forntida jordbruk och begravningsriter i Hugelsta*. E20, Södermanland, Eskilstuna stadsområde, Grönsta 2:20, RAÄ215 & 298. Arkeologisk förundersökning och undersökning. RAÄ. UV Stockholm, Rapport 2000:46. Stockholm.
- Eriksson, Thomas. 1998. Egen härd är guld värd. Härdar från äldre järnålder i sydvästra Uppland. I: *Suionum Hinc Civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder*. OPIA 19. Red. Kent Andersson. Uppsala.
- Norberg, Lars (red). 2004. Järnålder. I: *Vetenskapligt program, Södermanlands län*. Red. Lars Norberg. Sörmlands museum, *Arkeologiska meddelanden 2004:04*. Nyköping
- Norberg, Lars. 2015. *Gravar & röjning. Bronsålder-Historisk tid*. Fornlämning Åker 64:1, Ökna 1:378, Åkers socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. *Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2015:03*. Nyköping.
- Svensson, Ingeborg & Gustafsson, Patrik. 2004. Permanent bebyggelse och tillfälliga besök. I: *Vetenskapligt program, Södermanlands län*. Red. Lars Norberg. *Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2004:04*. Nyköping
- Thörn, Raimond. 1996. Rituelleldar. Linjära, konkava och konvexa spar efter ritualer inom nord- och centraleuropeiska brons- och järnålderskulturer. I: *Religion från stenålder till medeltid. Artiklar baserade på Religionshistoriska nätverksgruppens konferens på Lövestadbruk den 1-3 december 1995*. RAÄ. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 19. Red. Kerstin Engdahl et al. Linköping

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1805
Länsstyrelsens dnr: 431-863-2018
Tid för undersökningen: 2018-04-09 – 2018-04-12
Personal: Lars Norberg & Ingeborg Svensson
Belägenhet: N (X) 6535700,36 E (Y) 642563,65
Koordinatsystem: SWEREF 99TM
Höjdsystem: RH 2000

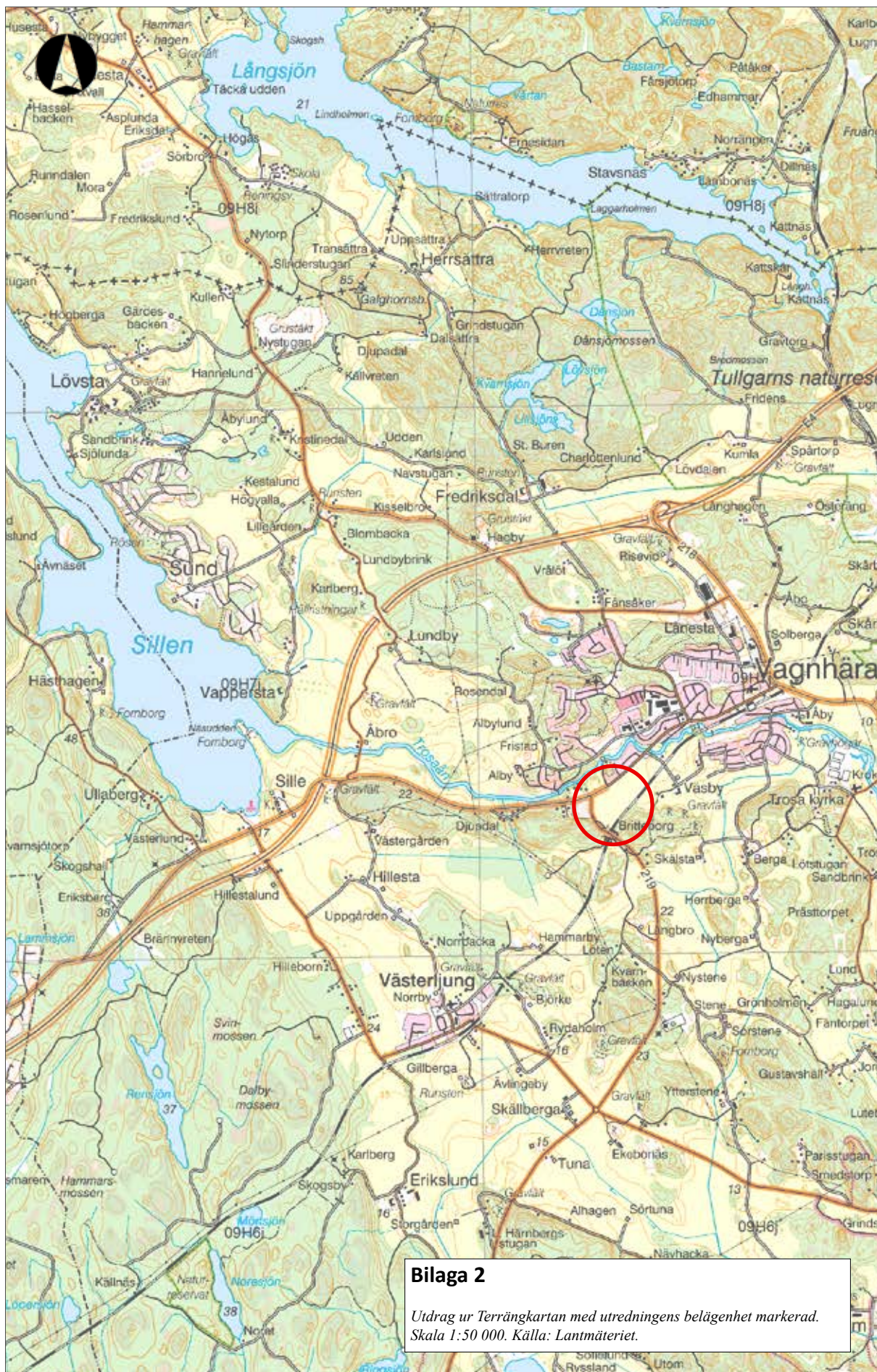
Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Fynd med nr 1 & 2 förvaras vid Sörmlands Arkeologi AB i avvaktan på fyndfördelning.

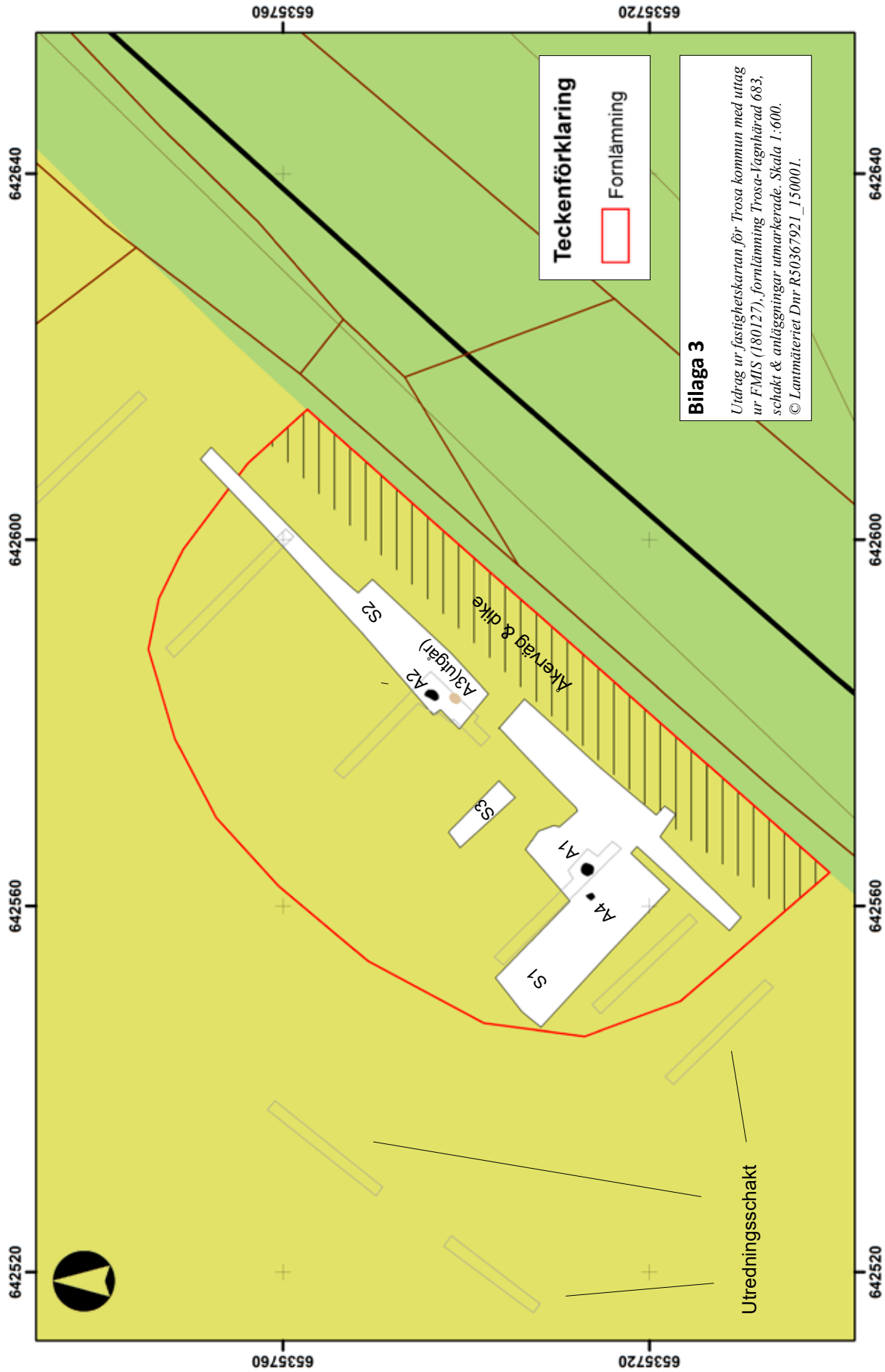

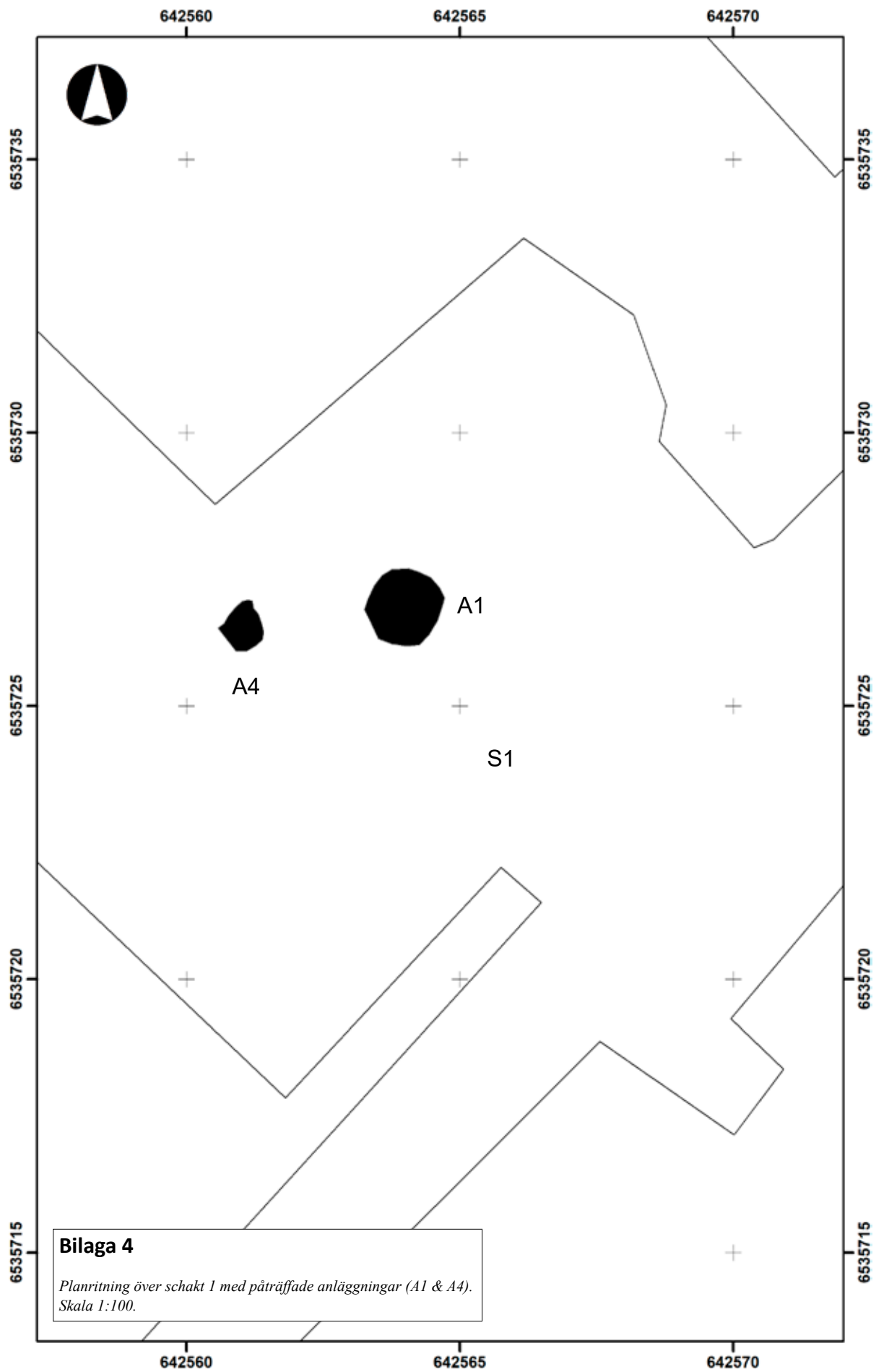
Bilaga 1

Utdrag ur Sverigekartan med utredningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000. Källa: Lantmäteriet.

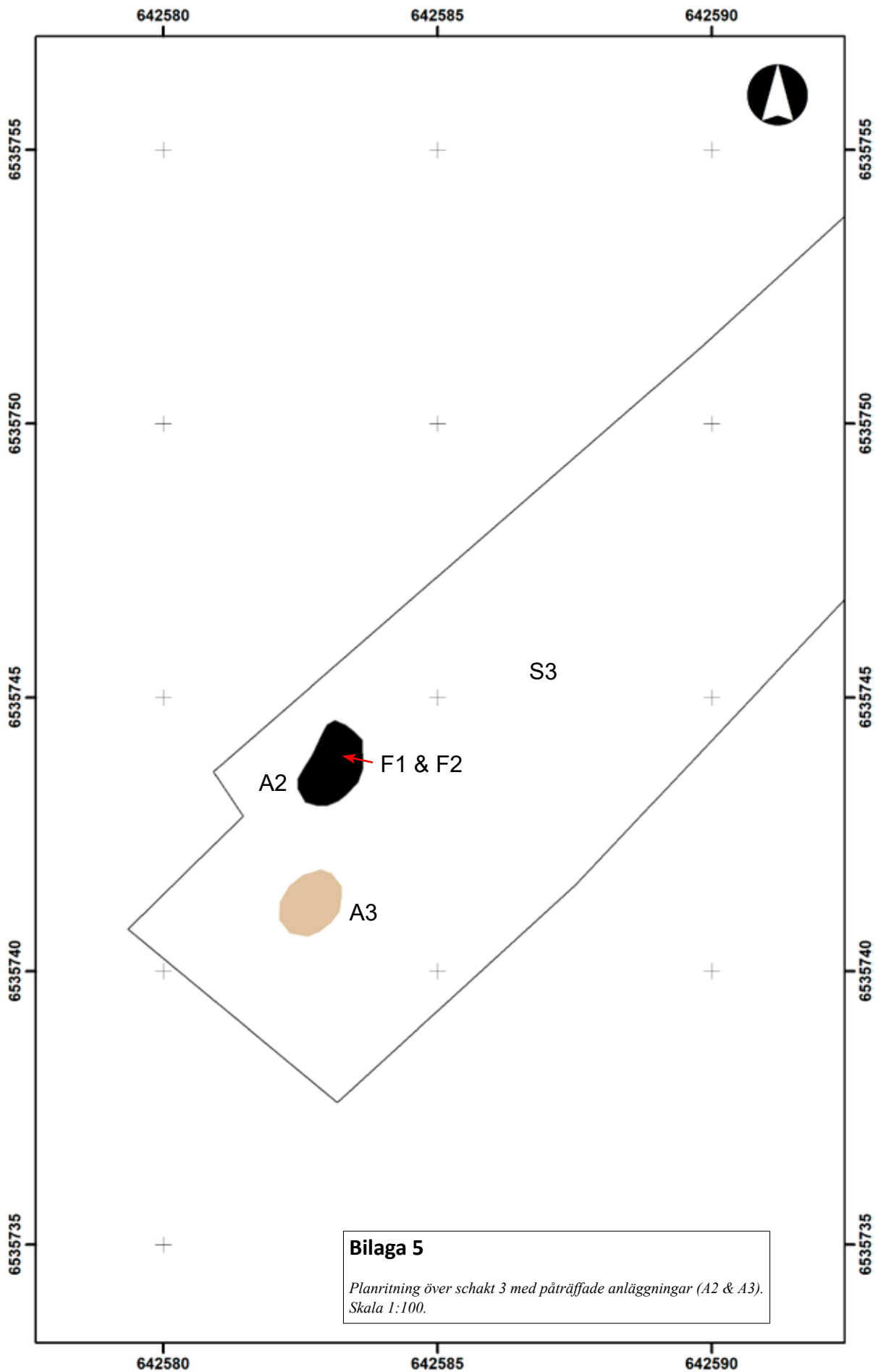

Bilaga 2
 Utdrag ur Terrängkartan med utredningens belägenhet markerad.
 Skala 1:50 000. Källa: Lantmäteriet.

Bilaga 4
Planritning över schakt 1 med påträffade anläggningar (A1 & A4).
Skala 1:100.

Vedlab rapport 18041

**Vedartsanalyser på material från Södermanland,
Trosa-Vagnhärad 683.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18041

2018-05-29

Vedartsanalyser på material från Södermanland, Trosa-Vagnhärad 683.

Uppdragsgivare: Lars Norberg/Sörmlands Museum AB

Arbetet omfattar tre kolprov från en mindre boplats/aktivitetsyta.

Proverna innehåller kol från al och asp. Alla tre proverna kommer att ge tillförlitliga dateringar utan hög egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
1	1	Härdgrop	20,3g	0,5g 4 bitar	Al 4 bitar	Al 43mg	
2	2	Härd	23,6g	0,2g 1 bit	Asp 1 bit	Asp 217mg	
4	3	Härd	30,3g	0,4g 6 bitar	Al 6 bitar	Al 36mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al Gråal Klibbal	<i>Alnus sp.</i> <i>Alnus incana</i> <i>Alnus glutinosa</i>	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt och ger mycket glöd.	Klibbalen kom söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen vandrar in norrifrån ett par tusen år senare
Asp	<i>Populus tremula</i>	120 år	Inte så kräsen vad gäller jordmån	Lätt och porös ved. Lätt att klyva. Tålig mot röta. Stängselstolpar, båtar takspån	För lövtäck och barkbröd.

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 7. ¹⁴C-analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2018-07-31

Lars Norberg
Sörmlands Arkeologi AB
Tideliugatan 37, 3 tr
118 69 STOCKHOLM

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Fornlämning Trosa-Vagnhärad 683, Vagnhärad, Södermanlands län. (p 1686b)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

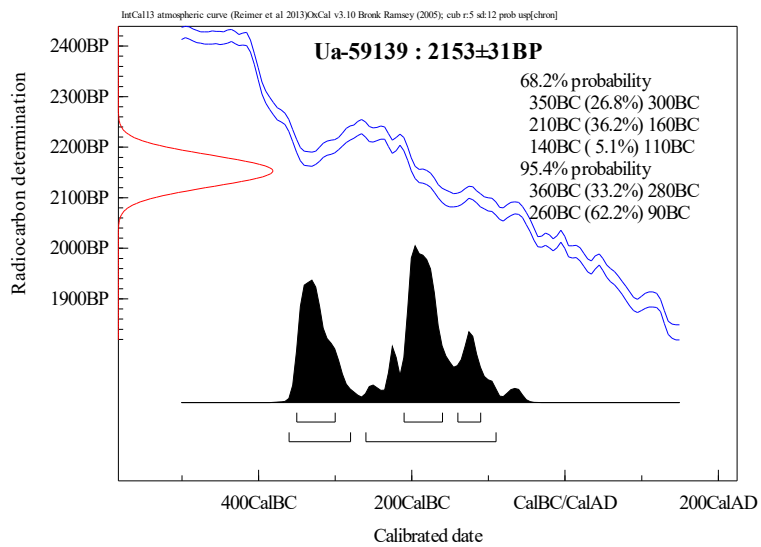
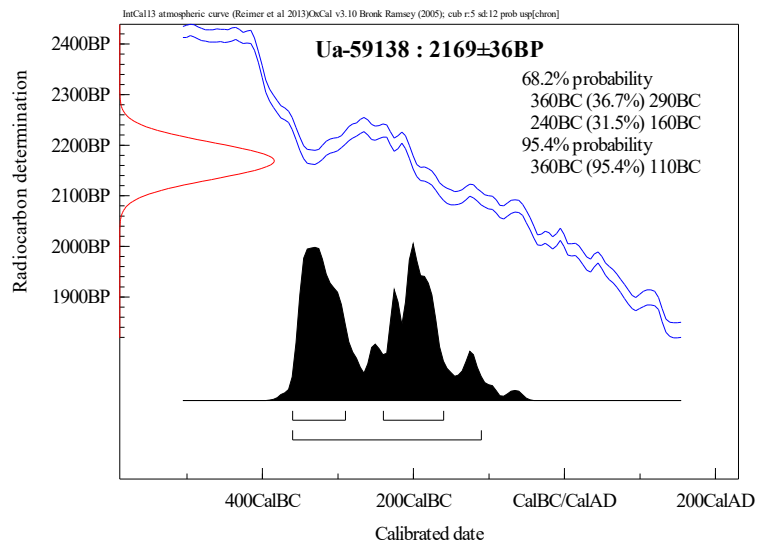
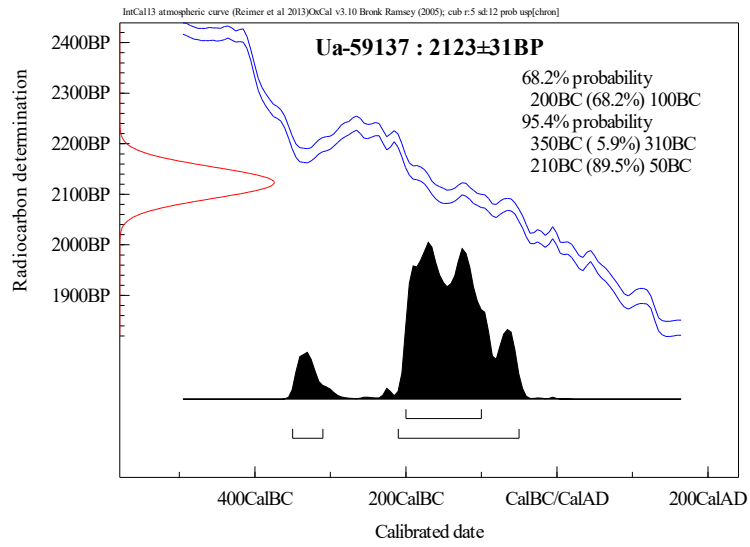
Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C age BP
Ua-59137	Prov 1	-24,6	2 123 ± 31
Ua-59138	Prov 2	-25,0	2 169 ± 36
Ua-59139	Prov 3	-26,1	2 153 ± 31

Med vänlig hälsning

Göran Possnert / Lars Beckel

Bilaga 8. Fotodokumentation

Utsikt mot sydost över Trosa-Vagnhärad 683. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 1 fotograferat mot norr. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härdgropen (A1) fotograferad efter rensning mot väster. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härdgropen (A1) fotograferad efter undersökning mot nordost. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härden (A2) fotograferad efter rensning mot sydost. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härden (A2) fotograferad efter undersökning mot nordväst. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härden (A4) fotograferad efter rensning mot väster. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.

Härden (A4) fotograferad efter undersökning mot väster. Foto: Lars Norberg 2018, Sörmlands Arkeologi AB.